

Szülői attitűdök napjaink médiakörnyezetében

Készítette:

Tőke Anita, Kulturális mediáció MA hallgató

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Művelődéstudományi Tanszék

Témavezető:

Dr. Szirmai Éva, főiskolai docens

A kézirat lezárása: Szeged, 2022. április 21.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
1.1. A témaválasztás indoklása	2
1.2. Kérdések és hipotézisek	3
1.3. A vizsgálat korlátainak meghatározása, a téma szűkítése	3
1.4. Alkalmazott módszerek, kutatási eljárások	4
2. Elméleti háttér	4
2.1. Generációs különbségek, fordított szocializáció	5
2.2. Az egyén a tömegkommunikációs térben	6
2.3 Szülői stratégiák	6
2.4. Összefoglalás	7
3. Az iskolai környezet és a kutatási eredmények.....	8
3.1. A minta kiválasztása	10
3.2. A gyerekekkel folytatott interjúk tapasztalatai	11
3.3. Szülői válaszok a gyerekek beszámolóit és az én tapasztalataim tükrében	15
3.3.1. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező, interakció és technikai korlátozó, aktív, negatív szülő	16
3.3.2. Négyes szintű médiakompetenciával rendelkező, figyelő, aktív, konstruktív szülő.....	18
3.3.3. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező, technikai korlátozó, passzív szülő ..	20
3.3.4. Hármas szintű médiakompetenciával rendelkező, figyelő, aktív, pozitív szülő	21
3.3.5. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező technikai korlátozó, aktív, negatív szülő	23
3.3.6. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező, interakció-korlátozó passzív szülő..	24
3.3.7. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező technikai korlátozó aktív, pozitív szülő	25
3.3.8. Hármas szintű médiakompetenciával rendelkező, figyelő, aktív, pozitív szülő	26
3.4. A vizsgálati eredmények összefoglalása.....	27
4. Összegzés	29
5. Irodalom	31

1. Bevezetés

A legrégebbi és legmeghatározóbb nevelési tényező a család, amelyben a tagok egyéniségük és jellemük teljes odaadásával vesznek részt, biztosítva a gyermekeknek az éréshez és fejlődéshez szükséges feltételeket. Mindeközben magatartási- és szerepmintákat, családi és társadalmi értékrendszert közvetít, felkészítve az egyént a társadalmi szerepvállalásra.

Napjainkra nagymértékben megváltozott a fiatal, azon belül is a Z és az Alfa generáció (Nagy & Kölcsey, 2016 alapján) társadalmi, gazdasági és kulturális helyzete (uniformizálódás, új kulturális profilok stb.). Ennek megfelelően változott a szülők szerepe a digitális korban. Komoly kérdéssé vált, hogy megbirkóznak-e a dinamikus változó kihívásokkal; valamint, hogy milyen hatással van a „fordított szocializáció” a felnőttek és a fiatalok közötti viszonyra. Fontos szerepet tölt be ebben a folyamatban a kultúra horizontális közvetítésének erősödése, valamint az internet és a média egyre erősödő szerepe.

Az elmúlt 25 évben – pedagógusként és anyaként – mindennapjaim számottevő része különböző korú gyermekek között telik. Ennek köszönhetően testközelből tapasztalhattam meg a digitális kor vívmányainak hatásait és azokat a változásokat, amelyeket gyermekek sokaságánál, szülőknél, családoknál eredményeztek. A folyamathoz, és az általa kialakult helyzethez való hozzáállás, a felmerülő problémák felismerése, valamint azok megoldásaira felállított stratégiák tekintetében igen eklektikus képet kaphattam mind a szülők, mind a pedagógusok vonatkozásában. Az viszont a legtöbb esetben elmondható, hogy az alkalmazott „taktika”, módszer, nem hozta meg a kívánt eredményt. Ezt a helyzetet látva és végiggondolva jutottam arra a következtetésre, hogy csak akkor tudjuk a lehető legeredményesebben kezelni és kamatoztatni az említett vívmányok hatásait, ha holisztikus szemléletet alkalmazva, a lehető legtöbb szempontból megismerjük azokat a társadalmi, szocioökonómiai, fejlődéslélektani és pszichológiai kereteket, amelyek között ezek a változások végbemennek.

1.1. A témaválasztás indoklása

Pedagógus vagyok, így kutatásom célja, megvizsgálni, feltárni, a szülők és a gyermekek szempontjából az internet- és médiafogyasztási folyamatot. Hogyan látják el azon gyerekek szülei mediáló szerepüket, akik abban az iskolában végzik tanulmányaikat, ahol dolgozom. Fontosnak tartom ezt azért, mert meggyőződésem, hogy gyermekeink oktatását és nevelését akkor végezhetjük sikeresebben, ha pontosan ismerjük a média életükre, tudásukra, személyiségükre, szocializációs folyamataikra gyakorolt hatását. Ezen folyamatok pontos

ismerete és értékelése segítségével alakítható ki produktív együttműködés pedagógus és szülő között a gyermekek érdekében.

1.2. Kérdések és hipotézisek

Feltételezésem szerint a Z és az Alfa generáció tagjainak jelentős hányada rendelkezik – egy, de inkább több – saját médiatechnikai eszközzel. A szülők nagy része érzi úgy, hogy felelősen felügyeli ezen eszközök használatát; de a kutatásom során választ szeretnék kapni arra, hogy milyen otthoni szabályokat állítanak fel ezen eszközök használatával kapcsolatban. Feltételezésem szerint a szabályok elsősorban az ilyen irányú tevékenység esti órákra való korlátozására, másodsorban a naponta erre fordítható idő meghatározására fognak irányulni. Vizsgálódásomban arra keresem a választ, hogy a harmadik-negyedik évfolyamos gyerekek családjában milyen arányban van meg vagy merül fel a látott, valamint látogatott tartalmak korlátozása, illetve a korlátozás betartásának ellenőrzése.

Számomra a legfontosabb kérdés az, hogy mennyire képesek követni és mediálni a szülők azt a rengetek információt, amelyhez gyermekeik nap mint nap hozzájutnak, illetve, hogy a gyerekek mennyiben fordulnak inkább társaikhoz, mint szüleikhez, ezen információk feldolgozásának érdekében.

1.3. A vizsgálat korlátainak meghatározása, a téma szűkítése

A gyerekek médiahasználati szokásai a technika rohamos fejlődésének megfelelően folyamatosan és gyorsan változnak; mikrogenerációk kialakulásának lehetünk szemtanúi, jelentősen eltérő szokásokkal, ismeretekkel, gyakorlattal. Ennek megfelelően a szülői szerepeknek, feladatoknak és elvárásoknak is dinamikusan változniuk kellene. Mindezt nagyban befolyásolják a nemek különbségei, valamint a szocioökonómiai háttér. Ennek megfelelően a magyar gyerekek médiahasználati szokásainak adott időben történő feltérképezése egy igen átfogó és összetett kutatást igényelne, amely minden bizonnyal hasznos és tanulságos információkat tárna fel. Számomra azonban jelen esetben gyakorlati haszna azoknak a tényeknek, és összegyűjtött ismereteknek lehet, amelyek az általam nevelt és oktatott tanulókra, valamint ő szüleik gyakorlatára vonatkoznak. Fontos és idevágó kérdés ez azért is, mert ezeket a gyerekeket a múlt év szeptemberétől tanítom, így a kapott információk nagymértékben hozzájárulnak megismerésükhöz, esetleges tanulási, magatartási, beilleszkedési problémáik megismeréséhez. Hiszem, hogy a mai gyerekeket egyre kevésbé lehet megérteni médiakörnyezetük ismerete nélkül. A gyerekek médiahasználati szokásai, médiaélményei hatást gyakorolnak viselkedésükre, társaikhoz való viszonyukra, közösségen

belüli helyükre, és árulkodnak a gyermekek családon belüli helyzetéről, az őket körülvevő felnőtt figyelem mértékéről, minőségéről, erősségéről.

1.4. Alkalmazott módszerek, kutatási eljárások

Vizsgálódásom tájékozódó jellegű, felderítő, kis elemszámú mikrokutatás, amelyet az aktuális osztályom (3. évfolyam) körében végeztem, az egyszerűen elérhető alanyok módszerével. Mivel elsőkézből származó információgyűjtés és elemzés történt, ezért ez egy primer kutatás. Először egy szülői értekezlet keretében felmértem, hány szülő venne részt a kutatásban. Egyéni, strukturált interjúkat készítettem, előre elkészített interjúvázlat alapján, amelynek során azonnal feldolgozható válaszokat kaptam a vizsgálati alanyoktól. Ezek után azokat a gyerekeket kérdeztem, akiknek a szüleivel beszéltem. A szülők aláírtak egy-egy beleegyező nyilatkozatot, amely magukra és gyermekeikre vonatkozott, és amelyben beleegyeztek az interjúk elkészítésébe, valamint igazolták, hogy tájékoztattam őket az interjúkészítés céljáról, az adatok kezeléséről és az anonimitásról. Mindvégig gondosan ügyeltem arra, hogy az interjúk körülményei minél inkább hasonlítsanak egymáshoz.

2. Elméleti háttér

Posztmodern társadalmunkban már nem létezik egyetlen családmódel, és a családon belüli hagyományosnak nevezhető szerepek is gyökeresen megváltoztak. Alternatív családmódellek sokaságában élő szülők a szocializáció elsőrendű közvetítői, a kultúrákövetítés elsőszámú szereplői. Ők adnak keretet annak a folyamatnak, amely során a gyermek elsajátítja az adott kultúra értékeit, szokásait, normáit. Teszik ezt úgy, hogy egyre kevesebb időt képesek gyermekeikre fordítani, amelyet a nevelésükre fordított anyagiak növelésével kompenzálják.

Számos tanulmány (Berta & Csabai, 2014; Nagy & Trencsényi, 2012; Tari, 2010 stb.) foglalkozik azokkal a jelenségekkel, amelyeknek átstrukturált világunkban lehetünk szemtanúi. Leírják, hogyan változik a felnőttek és a gyerekek viszonya, a generációk közti hangnem; milyen új jogok és szükségletek jelennek meg az ifjúság részéről, és hogy hogyan rendeződik át a generációk közti hierarchia. Nyomon követhetjük, hogyan rajzolódik egyre élesebb különbség az információszerzés, a kapcsolattartás és a szabadidő eltöltésének formái tekintetében az egymást követő korosztályok között. Kiemelik a kortárs csoportok szerepét, amely a szabadidős térben egyre erősebbé válik. Míg a hagyományos szocializációs terek (család, iskola) hatása gyengül, addig a kortárs csoport, mint interakciós közeg befolyása egyre

nő. S bár ezek a kortárs csoportok, amelyeknek tagjai a Világ különböző területein nagyon különböző környezetben léteznek, eltérőek a kulturális szokások, a társadalmi szerepek, a családi struktúrák, a nyelv, a történelmi háttér, a hiedelem-, hagyomány- és normarendszer, azaz a szocializációs háttér, mégis létrejött egy közös tényező, amely mindegyikük fejlődése során jelen van. Környezetük szerves részévé vált a média (lásd erről Tőke, 2021)

A fiatalok média- és kultúrafogyasztása ma már egyértelműen az internet köré szerveződik. Nélkülözhetetlen színtere mindennapi kommunikációjuknak, társas kapcsolataik létrehozásának és ápolásának, önkifejezésüknek, információszerzésüknek, tanulásuknak, szórakozásuknak. Napjainkban a szocializáció folyamán az egyénnek döntően önmagát kell felépítenie, a médiumok nyújtotta ismeret és tudás feldolgozása és beépítése során. De mi nyújt számára segítséget annak eldöntésében, hogy ez az ismeret és tudás számára megfelelő, autentikus és helytálló-e, egy olyan társadalmi hierarchiában, ahol a család, a szülők és az iskola szerepe háttérbe szorul? A túlzott média- és azon belül leginkább az internethasználatra vonatkozó álláspontok két szélsőség közé esnek (Jakab, 2011). Az optimisták szerint a modern eszköz idővel mindig szerves részévé válik a mindennapok egészséges gyakorlatának. Ha ez nem így történik, annak már egy eleve meglévő pszichés probléma az oka. Evvel szemben a pesszimisták veszélyes személyiségformáló hatásokat vizualizálnak.

Az azonban tagadhatatlan, hogy mára mindannyian digitális környezetben élünk, így mindannyiunk gondolkodásmódja viselkedése nagymértékben megváltozott. A miliő, amelyben a gyermekek idejük nagy részét töltik különböző tevékenységeik során, ugyanaz, amelyben a felnőttek dolgoznak, kommunikálnak, szórakoznak. (Jakab, 2011)

2.1. Generációs különbségek, fordított szocializáció

Margaret Mead a generációk közötti tudásátadás három irányát nevezte meg. A posztfiguratív kultúrában a gyermekek elsősorban az elődöktől, így leginkább szüleiktől, tanulnak, míg a kofiguratív kultúrában a tudásátadás kétirányú. Leírásában megjelenik továbbá a prefiguratív kultúra fogalma, ahol majd az idősebb nemzedék tagjai tanulnak a gyermekektől (idézi Nyíri, 2009),

Mark Prensky (2001) arról ír tanulmányában, hogy a digitális bevándorlóknak a megváltozott kulturális környezethez való alkalmazkodás, idomulás érdekében gyermekeiktől kell tanulniuk. Ezt a nézetet vallja Don Tapscott (idézi Jakab, 2011) is, aki úgy véli, egy „fordított szocializációs” folyamatban a felnőtteknek kell felzárkózniuk a gyerekekhez. (Tőke, 2021) Tari Annamária pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy „ha valaki jó felnőtt akar maradni, akkor meg

kell hallgatnia és hallania a fiataalt, aki szintén rendelkezik már tudással ráadásul olyanal, amelyet az idősebb nem feltétlenül tud megszerezni” (Tari, 2010: 189). Ezek a gondolatok nyilvánvalóvá teszik, hogy napjaink ifjúsága új és egyre erősödő tekintélyre tett szert, amely hatással van a társadalmi hierarchiában betöltött szerepére.

2.2. Az egyén a tömegkommunikációs térben

A kutatások szerint mára az egyén megjelenése a tömegkommunikációs térben 2-6 éves korra, a modern kommunikációs térben 3-8 éves korra tehető, azaz a médiatérbeli eszközök „családtaggá” váltak. (Nagy & Trencsényi, 2012) Az emberek mindennapi tapasztalatai a médiumokon által teremődnek. Tengerparti nyaralásra, téli sítúrákra el nem jutó családoknak is lehet élményük a tengerről, a havas hegyvidékről. A média tükrözi és teremti a valóságot, azaz személyes tapasztalat nélkül, közvetett úton jut az egyén ismerethez, vélt tudáshoz a világ tárgyi és szociális jelenségeiről. Amíg azonban a felnőttek nagyobb eséllyel rendelkeznek a fizikai valóság értelmezéséhez megszerzett kompetenciákkal, pontosabban értik a kódolás nyelvét, rendelkeznek megfelelő tanult előzetes tudással, észreveszik a fontos részleteket, addig a gyermek még nem tették szert ezekre a képességekre (Berta & Csabai, 2014). A befogadási folyamat egyrészt kognitív tevékenység, amely során a nézőnek mindig aktívan kell döntéseket hoznia az értelmezés érdekében; másrészt társadalmi-kulturális meghatározottságú (Jakab, 2011), Ezen felül a látottak reális értékeléséhez és feldolgozásához, elhelyezéséhez egy meglévő tudásrendszerben megfelelő metakognitív képességre és kritikai gondolkodásra is szükség van. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a szülő, az otthoni, biztonságosnak érzett környezetben jobban „elengedi gyermeke kezét”. Úgy gondolja a képi világ egyértelmű információkat közvetít, és a médiumok által ábrázolt valóság kevesebb veszélyt rejt számára, mint a valódi. Az is előfordul azonban, hogy maga a szülő sem rendelkezik a felsorolt képességekkel megfelelő mértékben (Tőke 2011).

A gyerekeknek, fiataloknak szóló médiaproduktumok. esetében sokan úgy vélik, hogy mivel célzott életkorú közönségnek készültek, nem igényelnek magyarázatot, segítséget az értelmezéshez, és a látottak feldolgozásához. Pedig sok esetben az ábrázolás nyelve, a használt szimbólumrendszer is magyarázatot, értelmezést igényel, ugyanúgy, mint a látottak „nem valós” tényének tudatosítása

2.3 Szülői stratégiák

A digitális generációt leíró tanulmányok (Kósa, 2006; Prensky; 2001 Tari 2010; stb.) egyik kitüntetett terepe az internet szülő–gyermek kapcsolatra gyakorolt hatása. A szakirodalom

különböző stratégiákat az internethasználat szülői kontrollja kapcsán, amelyeket véleményem szerint más médiumok esetében is megfigyelhetünk, alkalmazhatunk.

Az aktívan résztvevő szülő beszélget gyermekével a különböző médiumok használatáról, az ott található tartalmakról, időnként használat közben, a szükséges helyzetben. Ezek a gyerekek rendszerint kritikusabbak a látott tartalmakkal szemben, de a stratégia végkimenetelét nagymértékben befolyásolják a gyermek egyéni jellemzői, neme, kora, szocioökonómiai státusza. Az interakció-korlátozó szülő határt szab a használat ideje, helye, vagy mindkettő tekintetében legtöbbször tiltás formájában. Többségük sem személyes jelenléttel nem próbálja segíteni a médiák sugározta tartalmak megértését, az információk osztályozását, feldolgozását; sem technológiai kontrollal, szűrőkkel, szülői felügyeleti szoftverekkel nem próbálja megelőzni a negatív hatásokat. A technikai korlátozó szülő él a fent említett lehetőségekkel, alkalmazza azokat. A figyelő szülő viszont jelen is van gyermekével médiahasználat során, akár együtt is használják, megosztják az élményt, a szülő esetenként kommentálja is a látottakat, hallottakat (Ujhelyi, 2015).

2.4. Összefoglalás

Összességében elmondható, hogy a médiumok, a digitális eszközök, az internet szerves és immár nélkülözhetetlen, megkerülhetetlen részét képezik életünknek, mindennapjainknak. Ezen eszközök egészséges korlátok és szabályok között történő használata kifejezetten előnyös lehet, kifogyhatatlan mennyiségű információval, a szociális kapcsolatok kiépítésével, fenntartásával, erősítésével járhat. Ehhez azonban a gyermekeknek olyan felnőttek irányítására van szükségük, akik értenek a technikához, amit gyermekeik használnak; tisztában vannak az okoseszközök és a médiumok hatásával a gyermekek idegrendszeri, érzelmi és értelmi fejlődése, szocializációs folyamataik, társas létük szempontjából. A korlátok és szabályok megalkotása mindenképp alapos megfontolást igényel, mert például az internetezési idő szigorú és kizárólagos korlátozása hátránnyal is járhat a napi információ megszerzése tekintetében. A nem kívánt tartalmakhoz viszont a korlátozott idő alatt is hozzájuthat a gyermek, de tudomást szerezhet róla egy barát vagy osztálytárs eszközén keresztül, vagy akár szóbeli beszámolója révén is. Hasonló a probléma a különböző szűrőprogramok tekintetében. Ezek rendkívül hasznosak mindaddig, amíg a gyermek a saját, általunk ellenőrzött eszközhöz fér hozzá, de az már nehezen kontrollálható, hogy társaik digitális tevékenységeit figyelemmel kísérve milyen információkhoz jutnak. Így az előbb említett két stratégia mellett is nélkülözhetetlen a szülők mediáló, kultúraközvetítő tevékenysége, példamutatása; folyamatos reflektálása gyermekeikre,

azok gondolataira, élményeire, beszámolóira. Ehhez azonban meg kell tartaniuk hitelességüket, amelynek egyik feltétele az, hogy otthonosan mozogjanak gyermekeik világában, ismerjék kedvenc előadóikat, műsoraikat, filmjeiket, sportolóikat stb. Mindenképp szükséges lenne a szülők minél szélesebb körű tájékoztatása, hogyan vezessék gyermekeiket az online térben, és a médiumok sugározta világban, hogyan segítsék őket a mérhetetlen mennyiségű inger, élmény és információ feldolgozásában; milyen árulkodó jelekre figyeljenek, amelyek a problémás internethasználatra vagy esetleg – bár tanulmányomban erre a területre nem tértem ki – internetes zaklatásra utalhatnak. Gyermekeik érdekében legyenek tisztában a digitális világ előnyeivel, hátrányaival és csapdáival egyaránt; törekedjenek a folyamatos tájékozódásra, tudatos irányításra akkor is, ha családi életük diszfunkcionális kapcsolatokkal terhelt, egyedülálló szülőként nevelik gyermekeiket, és a családfenntartás idejük jó részét felemészti. Tegyük ezt újra és újra azért, hogy megfelelő mértékben tudják befolyásolni és irányítani gyermekeik fejlődését, szocializációját, felnőtté válását. Ehhez szeretnék hozzájárulni a téma további tanulmányozásával, amelynek következő lépése egy empirikus kutatás elvégzése, valamint eredményeinek feltárása, értékelése, kifejtése

3. Az iskolai környezet és a kutatási eredmények

Iskolánk kezdettől fogva, és töretlenül meghatározó közoktatási intézménye városunknak, ahová elsősorban azok a szülők íratják gyermekeiket, akik természetesnek tartják a középiskolai, azon belül is leginkább a gimnáziumi továbbtanulást.

Az intézmény típusa szerint többcélú, összetett iskola, gyakorló óvoda, gyakorló általános iskola, gyakorló alapfokú művészeti iskola. Feladatai az óvodai nevelés, az általános iskolai nevelés-oktatás, az alapfokú művészetoktatás; a többi gyermekkel, tanulóval együtt nevelhető, oktatható különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló óvodai nevelése és iskolai nevelése-oktatása; valamint egyéb oktatást kiegészítő tevékenység, úgymint gyakorlati képzés (pedagógusképzés) és referencia intézményi szakmai szolgáltatás.

Az iskola épülete a város központi helyén, a belváros szívében található. Könnyen megközelíthető, és mivel a klinikák és az egyetem intézményeinek szomszédságában áll, az ott dolgozó szülők szívesen íratják csemetéiket hozzánk. Ezen okoknál fogva többségében értelmiségi szülők gyermekeiből tevődnek össze osztályaink. Tanulóinkról általánosságban kijelenthető, hogy tudásorientáltak, nagy többségük megkapja a szükséges és megfelelő

támogatást a „szülői háztól”. Céljuk egy olyan alaptudás megszerzése, amely biztosítja számukra a kiszemelt középiskolába való sikeres felvételt, valamint alapot ad az egész életen át tartó tanuláshoz.

Mindezek ellenére tanulóink körében évről évre egyre több tanulási, és/vagy magatartási és/vagy beilleszkedési és/vagy egyéb pszichés problémákkal küzdő gyermekkel találkozunk. Problémáik feltérképezésénél sok esetben a szülők részéről a teljes tanácstalanság és hárítás tapasztalható. Rendszeresek a konfliktusok az egy osztályba járó tanulók szülei között, mert nem értik mi történik gyermekeikkel, mi zajlik a fejükben; és mindenképp a családi szocializáción kívül keresik a „felelősöket”.

Mivel iskolánk alsótagozatán „kisfelmenő” rendszerben tanítunk, a jelenlegi osztályom tanulóit 2021 szeptemberétől irányítom, de a közösség néhány jellegzetes figuráját az előző évekből, és tanítónénijük elmondásaiból jól ismerem. Nehéz küzdelem volt az alapozó időszak első két éve, a pandémia miatti karanténok mellett azért is, mert az osztályban számottevő a nehezebben alkalmazkodó tanulók létszáma. Ezen tanulók viselkedése, az általuk generált konfliktusok, és azok rendezése, kezelése az első két év során erősen nehezítette az osztályközösség kialakulását, az erre fordított rengeteg idő a tanulmányi munkát. A szülőkkel való együttműködés sem épült ki, a problémás gyerekek szülei sértettségén, néhány nem problémás gyerek szülei felháborodásán kívül semmilyen építő jellegű párbeszéd nem indult meg a gyerekek közötti problémák kezelésének érdekében. A kialakult helyzetnek köszönhetően az osztályból második év végére négy tanuló másik oktatási intézménybe távozott. Így jelenleg az osztályba huszonöt gyerek jár, tizenhat lány és kilenc fiú.

A tanulók családi háttere az anyagi helyzet és érzelmi stabilitás szempontjából vegyes, változatos. Bár egyik gyermek mögül sem hiányzik a tanulást támogató szülői háttér, a csonka családban, illetve a folyamatos családi konfliktusok közelében töltött mindennapok, a felnőtt környezet problémamegoldó és konfliktuskezelő stratégiái, mintái, erősen befolyásolják a gyerekek személyiségfejlődését, viselkedését a közösségben. Mivel mind a huszonöt gyerek szülője, gondviselője dolgozik, a gyermekek iskolázásának és tanulásának alapvető anyagi feltételei minden esetben biztosítva vannak. Minden családnál van otthon számítógép és/vagy tablet. A szülők 82 %-a felsőfokú végzettségű.

Az osztályban, a Tanulási Képességeket Vizsgáló Szakértői Bizottság által megkülönböztetett bánásmódot igénylő gyermekek vizsgálata kérésemre folyamatban van:

- 1 tanuló a figyelem és a matematikai gondolkodás nehézsége miatt,

- 3 tanuló a figyelem, a matematikai gondolkodás, olvasási és helyesírási nehézség miatt,
- 1 tanuló az írás és a helyesírás nehézsége miatt,
- 1 tanuló viselkedési zavar, figyelem, írás és helyesírási nehézsége miatt
- 1 tanuló viselkedési zavar, figyelem, a matematikai gondolkodás, olvasási és helyesírási nehézség miatt.

Az osztály „c”, azaz emelt szintű zeneművészeti osztály, ezért az első két évfolyamon heti két szolfézs és két ének-zene óra keretében sajátították el tanulók a zenei alapismereteket. A harmadik évfolyamtól kezdve heti két szolfézs és egy ének-zene óra mellett két óra kóruséneklés és kötelező zongoraóra is része lett a gyerekek hetirendjének. Mindezek mellett tizenegy gyereknek van egyéb hangszeres órája délutánonként. Rendszeresen sportol, illetve táncol nyolc tanuló. A felsoroltakból jól látható, hogy a gyerekek napirendje a hétköznapiakon igen sűrű és feszített, a napközi és a különórák után késő délután jutnak csak haza.

A magatartásbeli problémák kezelése, értékelése és jelzése is kialakulóban van. Meggyőződésem szerint büntetéssel gyökeres viselkedésváltozást nem lehet elérni, nem hiszek a tájékoztatóba vésett feketepontok és beírások célravezető hatásában. Mindenképp azt szeretném elérni, hogy a gyerekek belátásból tartsák be a szabályokat, ne pedig a büntetéstől való félelem miatt. Ehhez azonban azt is meg kell tanulniuk, hogyan kezeljék konfliktusaikat, hogyan nézzenek szembe saját hibáikkal, hogyan vállalják fel azokat, és hogyan tanuljanak belőlük. A büntetéstől való félelem éppen ezeket a képességeket nem engedi kibontakozni, hiszen a gyerek rögtön tagad és hárít. Ez egy igen hosszú és nehéz folyamat, sok beszélgetés, példamutatás, kommunikációs helyzetgyakorlatok, drámapedagógiai eszközök, egyéni beszélgetések, a szülőkkel való közös elvek kialakítása szükséges a megvalósításához úgy, hogy az közben ne menjen a tanulmányi munka rovására. Az említett beszélgetések alkalmával lettem figyelmes arra, hogy a gyerekek mennyire nem tudják szavakba önteni érzéseiket, gondolataikat. Igen gyakori, hogy a nekik feltett kérdéseket sem értik pontosan, többszöri megfogalmazásuk után sem arra válaszolnak. Láthatóan szinte semmi gyakorlatuk az egy konkrét témáról való beszélgetésben.

3.1. A minta kiválasztása

Feltételezésem szerint, a fent említett jelenségek oka a család szocializációs szerepének háttérbe szorulása, az információ és tapasztalatszerzés módjának és forrásának – úgymint horizontális kapcsolatok, médiumok – változása. A szülők pedig ezáltal egy olyan nevelési helyzettel találják szembe magukat, amelynek a kezeléséhez nincsenek mintáik.

A 9-10 éves gyermekekkel és szülőkkel folytatott interjúk során arra voltam kíváncsi, milyen stratégiákat követnek, és milyen eredménnyel az osztályomba járó tanulók szülei gyermekeik médiafogyasztásának felügyeletére, ellenőrzésére.

Kérésemre, hogy a szülők vegyenek rész gyermekeikkel együtt az általam vezetett felmérésben, az osztályból szinte mindenki igent mondott, így az interjúalanyok kiválasztásánál igyekeztem minél inkább differenciálni: tanulási eredmény, tanulási motiváció, önálló feladatértés, problémamegoldó képesség, magatartás és az interperszonális kapcsolatok figyelembevételével választottam ki alanyaimat.

3.2. A gyerekekkel folytatott interjúk tapasztalatai

A gyerekekkel folytatott interjúk során minden esetben jellemző volt, hogy az esetleges időbeli korlátozások a számítógép, tablet és telefonhasználatra vonatkoztak, a televízióra nem. Minden esetben elmondható, hogy más időkorlát érvényes a hétköznapiakra, mint a hétvégékre, ami arra mutat, hogy a korlátozás egyik szempontja a tanulmányi munkára fordítandó, valamint a pihenésre szánt szükséges idő biztosítása. Nyolc gyerekből öt nem számolt be semmiféle időbeli szabályozásról, a napi átlagos médiahasználatot csupán az befolyásolja, mennyi szabadidejük van. Az ő esetükben egy átlagos hétköznapon médiaeszköz használatával töltött idő három-öt óra, míg egy átlagos hétvégi napon hat-tíz óra. Két gyereknél a hétköznapi szabályok fél, illetve másfél órát, míg a hétvégiek három órát állapítanak meg. Egy gyerek mondta azt, hogy amíg hétköznap egy órát gépezhet, telefonozhat, addig hétvégén szinte egész nap.

A használt és preferált médiaeszközökre vonatkozó kérdésekre adott válaszok szerint a telefon szerepel az első helyen. Ez alól egy diákom kivétel, akinek egy egyszerű készüléke van, és saját tablettel, számítógéppel sem rendelkezik. Ő a televíziót sorolta első helyre. A többieknél a telefont a tablet, a számítógép majd az X-box követi, a sort pedig a televízió zárja. Egy kisgyerek tudta megindokolni, miért a televízió került az utolsó helyre, azért, mert azon nincs játék.

A háttér-médiahasználatkal kapcsolatos válaszok szerint játéktevékenység, rajzolás és étkezés közben rendszeresen megy valamilyen tv adás. Ez alól egy kisgyerek kivétel, akinek a szülei külön figyelmet szentelnek arra, hogy a televízió csak célzottan, a kiválasztott műsor megtekintése céljából legyen bekapcsolva. A folyamatos zenehallgatás azonban általános minden tevékenység alatt YouTube-on és Spotify-on keresztül, amelyek lejátszásához telefont, számítógépet vagy televíziót használnak.

A multitasking jelensége, miszerint adott időben egyszerre több médiumot is használnak a gyerekek, egyelőre visszafogottan zajlik. Arról ugyan mindegyikük beszámolt, hogy telefonon, tableten vagy számítógépen történő játéktevékenység közben szoktak zenét hallgatni, vagy hogy tv-nézés közben játszanak a telefonjukon, de arról, hogy a számítógépen való játék mellett YouTube-videókat is néz, valamint mindeközben zenét hallgat Spotify-on, csak egy gyerek beszélt.

Beszámolóik és emlékeik szerint a gyerekek első televíziós élménye kettő-, három-, illetve négyéves korukra tehető. A *Bogyó és Babóca* című mesét egy fő kivétellel mindegyikük megemlítette. A kivételt képező kisgyerek első élménye az *Om Nom* című rajzfilmsorozat egy zöld szörnyecskével a főszerepben. Arról mindegyikük beszámolt, hogy kedvenc meséiket nemcsak tv-n, hanem szüleik telefonján vagy tableten is nézték. Amióta az eszközt tudják, tisztában vannak vele, hogy a kívánt tartalomra, esetükben a mesékre, ezeken az eszközökön rá lehet keresni, és elérhetővé válik. Számukra a telefon kezdettől fogva nem csupán szóbeli kommunikációra alkalmas eszköz, hanem egy többfunkciós készülék, amely mindig a szüleik keze ügyében van. Ami megdöbbenő volt számomra, hogy a nyolcból két gyerek állította, hogy iskolás kora előtt kapott saját telefont.

A gyerekek családján belüli szabályok feltérképezése során azt tapasztaltam, hogy csupán három gyerek esetében vannak olyan közös tevékenységek, amelyek során tilos bármilyen médiaeszköz használata, de csak egy gyerek esetében érvényes ez a család minden tagjára. A másik kettő azt mondta, hogy nekik az említett esetekben nem szabad, de a szülők ilyenkor is rá-ránéznek a telefonjaikra. Ezek a jellemzően a közös étkezések és a közös családi társasjáték. Tiltott helyiség azonban nincs a családok otthonában.

A megkérdezett gyerekek közül csupán egynek nincs saját médiatechnológiai eszköze az egyszerű alapfunkciókkal rendelkező telefonján kívül. Hármójuknak van a saját telefonja mellett tabletje, laptopja vagy számítógépe, egynek tv-je, háromnak pedig tv-je, tablet-je, számítógépe és X-boxa egyaránt. Mindezek az eszközök a saját szobájukban találhatók.

A megkérdezett gyerekek mindegyike szokott a szülők jelenléte nélkül telefonozni, számítógépezni, televíziót nézni – a gyerekeknek szóló tv-csatornák mellett Netflix-et HBO Go-t –, kereséseket folytatni az interneten, „vicces” videókat nézni a YouTube-on. Az egyik igen „járatosnak tűnő” interjúalanyom arról számolt be, hogy rendszeresen tölt le önállóan különböző rajzoló, kép és videószerkesztő alkalmazásokat, programokat, amelyek kezelését utána a YouTube tutorial videóin keresztül tanulja meg. Kérdésemre egyikük sem tudott olyan

játékot, digitális tartalmat, illetve médiatartalmat mondani, amelyet úgy néznének, használnának, hogy előtte a szüleik megnézték, kipróbálták volna.

Amikor azt kérdeztem a gyerekektől, hogy mi a véleménye a szüleiknek az általuk fogyasztott médiatartalmakkal kapcsolatban, két gyerek kivételével nemigen tudtak határozott, konkrét válaszokat adni. Hárman kitartóan azt válaszolták, hogy semmi, nem szoktak a szülők véleményt mondani. Hárman az emlékeikben keresgélve a „lövöldözős” játékokat említették, ketten pedig a TikTokot. Amikor azonban arra kérdeztem rá, milyen véleményeket fogalmaznak meg, miért nem szeretik, ha azzal játszanak, azt nézik, nem tudtak válaszolni. A kivételt képező két gyerek esetében elmondható, hogy szülői irányítással gondolkodásfejlesztő, játékosan tanuló, illetve szótanuló alkalmazásokkal játszanak, pl. *Duolingo*, *Rush Traffic*, *Quizlet* stb. Ezekről a szülők jó véleménnyel vannak, hasznosnak találják, ha a „kütyüzésre” fordítható időt, ezen alkalmazások használatával töltik.

A médiaeszközök használatának korlátozásakor hárman csupán az időkorlátot említették, három gyerek számolt be a *Google Family Link*en beállított korlátokról, hárman pedig azt mondták nincs ilyen. A fogyasztott médiatartalmak gyerekek tudtával történő rendszeres ellenőrzése, követése gyakorlatilag csak annál a három gyereknél valósul meg, akik megemlítették a *Family Link*et.

Amiben mind a nyolc diákom válasza megegyezett az az, hogy nem találkoztak bármilyen médiaeszköz használata közben olyan tartalommal, amelyről úgy érezték, mindenképp beszélniük kellene a szüleikkel. Egyikük hozzá is tette, hogy ő nem nagyon ijedős. Arról azonban ketten is beszámoltak, hogy találkoztak már olyan tartalommal, amiről semmiképp sem beszélnének a szüleikkel, mert tartanak attól, hogy onnantól kezdve korlátozva lenne igen szabadnak mondható média-eszközhasználatuk.

Arra a kérdésemre, hogy hogyan szereznek tudomást új játékokról, filmekről, alkalmazásokról tartalmakról, mindannyian megemlítették az osztálytársakat, barátokat edzőtársakat, de csak két gyerek állította határozottan, hogy szülei játékokat, alkalmazásokat mutatnak neki.

A gyerekek beszámolója szerint egyetlen olyan médiaeszköz van, amelyet közös időtöltésként használni szoktak szüleikkel, és az a televízió, azon belül is a közös filmnézés. A nézett tartalmak között szerepelnek különböző „vicces” filmek, tinisorozatok, sorozatok a Netflix illetve az HBO Go kínálatából, a Marvel Univerzum filmjei, *Star Wars*, illetve *Harry Potter*-filmek. Amint az a három utolsó példából is kitűnik, a szülők bátran néznek együtt a gyerekeikkel a korosztályi besorolás szerint tőlük igen távoleső filmeket is. Arra a kérdésre

azonban, hogy szoktak-e a látottakról beszélgetni, például a szereplők viselkedéséről, tetteik motivációjáról, súlyáról stb. mindannyian határozott nemmel válaszoltak.

A használt funkciók és applikációkra vonatkozó kérdésre válaszolva először az derült ki számomra, hogy a gyerekek közül ketten nem voltak tisztában azzal, hogy pontosan mit is kérdezek. Egy tanuló, akiről már az előző válaszaiban is kiderült, hogy a többiekhez képest korlátozottabbak a médiaeszközhasználati szokásai, a YouTube-ot, a Messengert és a gondolkodásfejlesztő játékokat említette. Arról, hogy az okostelefonján a kamera, az időjárás előrejelzés, a számológép funkciókat is használja egy gyerek beszélt. Ő ezek mellett az asztali gépén *GTA*, *Minecraft*, *Forza* játékokkal játszik, YouTube-ot látogat, míg a telefonján TikTok-videókat néz, Instagramon nézelődik, Messengeren kommunikál. Ő arról is beszámolt, hogy a Google-on rendszeresen böngész olyan információk után, amelyek a hobbijával kapcsolatosak, ami nem más, mint túlélő túrák szervezése, a szükséges felszerelések megismerése, beszerzésük lehetősége. A korábban említett, programokat önállóan letöltő, használatukat tutoriál videókból megtanuló diákom a szokásos, előző társánál is említett játékok mellett említést tett a Photoshopról, a Paintről, valamint a Discotról, melyet a gyerekek közül csak ő használ kommunikációra. A telefonján az épp keze ügyébe kerülő játékok mellett Viberen és Messengeren kommunikál, YouTube-ot és Instagram oldalakat néz. Mindannyiuknál megjelent a YouTube, hatuknál a TikTok, hármójuknál az Instagram, ötüknél a Viber, négyüknél a Messenger. A telefonon játszott játékok listája folyamatosan módosul, frissül.

A megelőző kérdéseknél óvatosabb, kritikusabb hozzáállást tapasztaltam az internetes közösségi oldalakhoz történő csatlakozással kapcsolatban. A nyolc gyerek közül egy regisztrált felhasználó a TikTokon, az Instagramon, és a Facebookon egyaránt, kettő a TikTokon. A többiek szüleik Facebook és Instagram oldalát szokták nézegetni a szülők készülékein.

A biztonságos internethasználatról csupán három gyerekkel beszélgettek a szüleik. Kettővel a pénznyereményt ígérő csalókról, akik adatokat lopnak, egyikükkel pedig a TikTok videó készítésével és feltöltéssel kapcsolatban. Őt arra figyelmeztették, hogy a videók készítése közben ne mutasson túl sokat a lakásból, nehogy betörjenek hozzájuk.

A szülők gyerekektől történő segítségkérése csak annál a két gyereknél fordult elő, akik szabadon használják eszközeiket, és rajtuk a különböző alkalmazásokat. Ők kísérleteznek, próbálkoznak, sok mindenre maguktól jönnek rá. Tőlük a szülők különböző felhasználói tevékenységekkel kapcsolatban például nyomtatóbeállítás, telefonkészülék beállításai stb. szoktak segítséget kérni.

A média-eszközhasználat lehetséges előnyeként öten említették meg a kommunikációt bárhol, bárkivel; hárman, hogy jó unaloműző; ketten, hogy lehet velük játékosan tanulni; és csupán ketten, hogy mindenféle információhoz hozzájuthatunk általa.

3.3. Szülői válaszok a gyerekek beszámolóí és az én tapasztalataim tükrében

Az interjúk során kiderült, hogy a megkérdezett gyerekek családjában a médiahasználati szokások alakulását nagymértékben befolyásolja a szülők médiumokhoz és a digitális világhoz való viszonya, valamint médiakompetenciája.

A médiakompetencia fogalmának bevezetése Dieter Baacke nevéhez köthető, és négy területre fókuszál; a technikai szintű médiaismeretre, médiahasználatra, médiakritikára, valamint az innovatív és kreatív alkotásra. A médiaismeret a média eszköztárának az ismerete, amíg a médiahasználat akaratlagos és aktív médiaélmény befogadás. A médiakritika tudatos viszonyulás a médiatartalmakhoz; a legfelső szinten pedig már az egyén képes a médiakínálat kreatív, aktív, formálására (idézi Lannert & Hartai, 2021).

Ennek megfelelően a szülők megnyilvánulásai alapján négy kompetenciacsoportot különítettem el. Besorolásom szerint az egyes szinten álló szülő csupán a technikai szintű médiaismeret területén míg a négyes szinten álló mind a négy területen jártas.

A fentiekhez adódik az a stílus, attitűd, amellyel kísérik, illetve támogatják a gyerekeik által szerzett információk feldolgozását. Vannak olyan szülők, akik ritkán beszélgetnek a különböző tartalmakról gyerekeikkel (passzív); vannak olyanok, akik a beszélgetéssel alátámasztják a látott és hallott tartalmakat, rámutatnak a jó dolgokra (aktív, pozitív). Egyes szülők elsősorban a médiatartalmak ellen szólnak, kritizálnak és csak a rosszat emelik ki (aktív, negatív); és akadnak olyanok is, akik a helyzettől függően rámutatnak a jó és a rossz dolgokra egyaránt (aktív konstruktív).

Mindezek mellett különbség figyelhető meg a szülői stratégiákban, viselkedésmintákban aszerint, hogy korlátozzák-e, és ha igen milyen módon gyerekeik médiahasználatát. Ezek szerint lehet a szülő nem korlátozó, interakció-korlátozó (tiltás a használat ideje és helye tekintetében), technikai korlátozó (technológiai kontrollal, szűrőkkel, szülői felügyeleti szoftverekkel), illetve figyelő szülő (a szülő jelen van, osztozik az élményben, kommentál).

Ezen attitűdök, viselkedésminták és kompetenciák alapján az alábbi elvi típusok alkothatók (1. táblázat):

1. táblázat: Szülői típusok. (Forrás: saját szerkesztés)

	passzív	aktív, negatív	aktív, pozitív	aktív, konstruktív
nem korlátozó	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.
	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.
	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.
	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.
interakció korlátozó	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.
	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.
	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.
	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.
technikai korlátozó	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.
	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.
	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.
	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.
figyelő	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.	1. szintű médiakomp.
	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.	2. szintű médiakomp.
	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.	3. szintű médiakomp.
	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.	4. szintű médiakomp.

Az interjúk feldolgozása során a szülőket az így kialakított rendszer alapján soroltam különböző típusokba.

3.3.1. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező, interakció és technikai korlátozó, aktív, negatív szülő

Az első anyuka, akivel fia médiahasználati szokásairól beszélgettem, láthatóan feszélyezve érezte magát. Avval a szabadkozással kezdte, hogy „nem tudja, az ő gyermeke mit mesélt, de...”. Érezhető volt, hogy nincs birtokában az a bizonyosság, hogy minden felmerülő helyzetben jól cselekszik. Mikor megnyugtattam, hogy szerintem efelől egyikőnk sem lehet meggyőződve, és hogy szerintem minden helyzet más-más startégiát kíván, bátrabbá vált.

Elmondása szerint gyermeke hétköznapi nagyon ritkán játszhat, heti egy-két alkalommal kaphatja meg ebből a célból édesanyja telefonját – amin csupán egyféle játék van (*BrawlStars*) –, az övé ugyanis nem alkalmas ilyesmire. Az alkalmak száma nincs előre meghatározva, nagyban függ a gyermek napi feladatvégzésétől, teljesítményétől. A háttér televíziózás nem jellemző a családra, csak akkor kapcsolnak tv-t, ha valamilyen konkrét műsorra kíváncsiak. Ilyenkor a szülők rászólnak a gyerekekre (jellemzően a nagyobb testvére), ha közben más eszközt is elővesznek. Azt azonban később elárulta, hogy amikor a gyerekek önállóan kezdtek étkezni – mivel nagyon rossz evők voltak – evés közben mesét nézhetek telefonon. Most

viszont már az a szabály, hogy étkezések közben nem lehet médiaeszközt használni. Hétvégéken a szombati nap egy része edzéssel telik, így másfél nap marad X-box-os játékokra és televíziózásra. Vasárnap reggelenként, amíg a szülők pihennek van lehetőségük a gyerekeknek szülői ellenőrzés nélkül tv-t nézni. Ilyenkor a megegyezés szerint sportvideókat és vicces videókat nézhetnek YouTube-on, vagy különböző sportcsatornákat, illetve gyerekeknek szóló filmeket, műsorokat. Bár az anyuka nem tart attól, hogy a gyerekek mást is néznének, másra is rákeresnének, mint ami engedélyezett számukra, ennek ellenére médiaeszközeiken be vannak kapcsolva a gyermekvédelmi funkciók, telepítve vannak gyermekvédelmi alkalmazások. Diákomnak mostanában kezdi megengedni édesapja, hogy rákeressen interneten kedvenc focistáira, akiket különben édesapja is kedvel. Beszélgetésünk során világossá vált számomra, hogy az édesanya egyelőre az erőszakos játékokat, videókat tartja „fenyegető” tartalomnak gyermekei számára, egyéb lehetőségek nem jutnak eszébe. Az információk feldolgozásában – szerinte – a filmek nézése közben van szükségük segítségre a gyerekeknek, de leginkább az ijesztő tartalmak megmagyarázására fókuszált. Mivel a gyermek nemigen internetezik (bár arról esett szó, hogy YouTube videókat néz), így a szülők eddig nem érezték szükségét annak, hogy a biztonságos internethasználatról beszélgessenek vele. Kérdésemre, hogy az anyuka szerint milyen előnyöket jelent gyermeke számára a média-eszközhasználat, nem nagyon tudott választ adni, talán, hogy információkat szerezhethet kedvenc focistáiról, cseleket tanulhat meg a róluk készült videókból. A megfelelő szülői digitális kompetencia meglétére irányuló kérdésemre adott válaszokból kiderült, hogy nem mozog komfortosan a digitális világban, nem használ digitális platformokat, digitális kompetenciáit csak az irányban tartja szükségesnek fejleszteni, amely ismeretek a munkavégzéséhez szükségesek. Gyermekeinek nem mutat, és nem ajánl semmiféle digitális tartalmat. Megítélésem szerint összhangban saját digitális világhoz való hozzáállásával, korlátozó koordinációs folyamatokkal alakítja gyermekei médiahasználati szokásait, implicit és explicit szabályok révén szabályozza gyermekei médiahasználatát. Korlátozó mediációjának köszönhetően kisebb a médiakockázatnak való kitettség, csökken az internetezés ideje, a gyermeke kevésbé agresszív, „első kézből” nem találkozik olyan tartalmakkal, amelyek feldolgozásához nem elég érett (eltekinthetve a mindenhol felbukkanó reklámoktól) A gyermek életkorának növekedésével azonban ennek a stratégiának a hatékonysága csökken, jártassága, kommunikációja a digitális világban szerzett tapasztalatairól, digitális kompetenciája azonban ez idő alatt nem fejlődik, így ha eljön az idő, felkészületlenül száll szembe a szülői korlátozásokkal.

3.3.2. Négyes szintű médiakompetenciával rendelkező, figyelő, aktív, konstruktív szülő

A következő tanítványom, A. édesanyjától megtudhattam, hogy hétköznapi, hétfőtől csütörtökig átlagosan napi másfél órát tölt médiahasználattal, péntekenként pedig moziestét tart a család, amelybe két film megtekintése fér bele. A hétfégi médiahasználat mindenképp attól függ, hogy milyen programja van a családnak. Sok közös tevékenységet szerveznek, így gyakran előfordul, hogy nem kerül elő semmilyen médiahasználati eszköz, de ha otthon vannak, akkor akár a három órát is eléri az ilyen eszközökkel való tevékenység. Ezenkívül a „médiaidőt” nagyban befolyásolja a hét menete, azaz a köteleességek megfelelő teljesítése.

A médiaeszközökkel való találkozást a szülők a gyermek kicsi kora óta nagyon tudatosan alakítják. Amíg kisbaba volt, az anyuka nem volt vele egy helyiségben, hogyha ott ment a TV. Első lépés volt a zenehallgatás, majd a bölcsődés időszakban a kedvenc dalok videóklipjei, és néhány választott mesefilm, de túlnyomó részt inkább diafilm. Mindezek mellett szerettek bábozni is együtt. Próbálták minél jobban kihúzni annak az időpontját, hogy telefonon játszasson. Ez körülbelül a kisgyerek 5 éves koráig sikerült is.

A család ritkán néz televíziót, a tévécsatornák közül *Discovery Science*, a *NASA TV* a nagy kedvenc. Ezen kívül inkább letöltött filmeket, DVD-ket néznek.

Manapság a digitális eszközök közül telefonon és számítógépen játszik a gyermek, ezek mellett tablet használatát már feleslegesnek tartják a szülők, nem is rendelkeznek ilyen eszközzel. Számítógépen játszható játék előzetes megbeszélés alapján a *Minecraft*, és a *Stardew Valley*, amelyekben az anyuka bevallása szerint „ők sem rosszak.” Ugyanis mielőtt játszani engedik gyermeküket, előtte meg akarják ismerni a játékot, majd játék közben figyelik lányuk tevékenységét, hogy feltérképezzék a további lehetséges érdeklődését.

Online játékot egy állandó játszótárssal folytat A., aki az édesanyja barátnőjének a gyermeke. Van egy közös védett szerverük, amin folyik ez a tevékenység. Ezen a szerveren kizárólag egymással tudnak játszani. Van közös pályájuk, amelyen teljesíteniük kell valamilyen közös kihívást, például, hogy együtt építsenek egy házat vagy hozzanak létre egy gazdaságot, vagy egyszerűen csak a közös pályájukat fejlesztik. Először a szülők találtak ki, és adtak a gyerekeknek kihívásokat. Azt vették észre, hogy az nagyon jól tett a folyamatszervezésüknek, az együttműködésüknek. Később a gyerekek már maguknak kerestek, és keresnek a mai napig kihívásokat, amelyek tapasztalatait mindig megbeszélik a szülőkkel, akik mindig rá is kérdeznak, hogy mi történt a játékban. Fontosnak tartják az érdeklődést, a beszélgetést, hogy a játék világa ne csak a gyerek zárt világa legyen. Ő pedig lelkesen megosztja a játék történéseit.

A szülők próbálnak lépést tartani a digitális világ legújabb vívmányaival, az új játékokat mindig kipróbálják, szakcikket olvasnak stb. Véleményük szerint a digitális tudásnak ma már alaptudásnak kell lennie, viszont célzottan, tudatosan kell ezt a tudást építeni. Ennek a tudatosságnak része az is például, hogy a gyereket beírták *Minecraft* táborba, ahol egy nagyobb csoporttal együtt építve megtanulták, hogy mi az együttműködés, milyen együtt megtervezni egy folyamatot, majd együtt kivitelezni azt.

Gyermeük digitális kompetenciájának fejlesztése érdekében karácsonyra LEGO Robotica készletet kapott, amellyel játszva a gyerek az összeépítéstől, és a kábelek összeillesztésétől kezdve, a programozáson keresztül az irányításig, minden tevékenységet maga végez. A blokkprogramozási-elv alapján tud feladatokat adni a robotnak, tudja tanítani a megfelelő mozgási módok helyes sorrendjének kijelölésével.

Ezen kívül kis tanítványomnak van egy játszós telefonja, amelyet az iskolába nem vihet el, csak otthon használhatja. Meg van határozva, hogy milyen játék kerülhet fel rá. Ha engedély nélkül tölt fel valamit akkor a szülők azt azonnal letörlik. Tehát szabály, hogy első lépés a megbeszélés, aztán a szülők általi megtekintés, kipróbálás.

Interneten önálló kereséseket hajthat végre a gyerek, hiszen ebben is gyakorlatot kell szereznie, de ennek is lefektetett és betartandó szabályai vannak. Mindezek ellenére van a gépen szűrőprogram, és a szülők az előzményekben rendszeresen visszanézik a keresési előzményeket, logolva van minden a gépen, bármilyen külső belépést ellenőriznek, hogy melyik porton történt. A szűrőprogramok beállításait folyamatosan frissítik, mert az édesanya állítása szerint a YouTube keresőmotorját rendszeresen úgy változtatják, hogy „kikerülje” a letiltásokat.

Szerintük a felsorolt tevékenységeknek, a felsorolt módon van helye és van ideje gyermekük életkorában, de a közösségi médiának nincs. Ebben nagyon szigorúak, semmilyen tevékenységet nem engedélyeznek ezeken a felületeken. A digitális világ azonban már az élet része, a gyerek azt látja, hogy a szülők is a gép előtt ülnek mert a munkájuk nagy része az gép előtt zajlik. Az érdeklődési területek szerinti oktató alkalmazásoktól kezdve, a gyerekeknek szóló, háromdimenziós képek vetítésére képes tudományos témájú könyvek használatáig szükséges digitális tevékenység. Az anyuka meggyőződése, hogy a gyerekek nagyon ügyesek tudnak lenni, de a fejlődésük érdekében konkrét feladatokat kell nekik adni, amelyek végrehajtását figyelni, követni, segíteni, támogatni kell. Ehhez azonban a szülőknek megfelelő

kompetenciákkal kell rendelkezniük, amelyek megszerzése érdekében nyitottan és érdeklődőn, önmagukat folyamatosan képezve kell viszonyulniuk a digitális világhoz.

3.3.3. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező, technikai korlátozó, passzív szülő

B. hétköznaponként átlag napi három órát tölt médiahasználattal, míg hétvégén ennek minimum kétszeresét, de akár nyolc órát is. Dominánsan számítógépezik, legkevesebb időt tévészésre fordít, azon fiúknak szóló ifjúsági sorozatokat néz. Közben párhuzamosan telefonon YouTube videókra keres, vagy játszik. Ebben a családban is szokás a közös mozizás, akkor többnyire csak a filmet nézi, ritkán tekint a telefonjára. Arra ilyenkor figyelnek a szülők, hogy a filmet eredeti nyelven nézik, magyar felirattal, hogy a kislány így gyakorolja az olvasást. A szobájában nincs saját médiahasználati eszköz a telefonja kivételével. A számítógép a nappaliban van, így szülők esetenként ránéznek, hogy milyen tevékenységet végez. Rendszeresen hajt végre az interneten kereséseket, édesanyja szerint többnyire angol szavak jelentésére keres rá, ha elakad a különböző YouTube videók értelmezésében, vagy Google Mapsen keres rá különböző helyekre, amikről hall, Ha a talált információ feldolgozásához szüksége van segítségre, akkor kérdez. Ez azért érdekes információ, mert amikor a gyerekekkel készítettem interjút, ő volt az egyik, aki azt mesélte, nincs szüksége segítségre a látott vagy hallott információk feldolgozásához, sosem szokott azokról a szüleivel beszélgetni. Ha valami olyasmit lát, amiről tudja, hogy nem neki való vagy esetleg megijed, arról mélyen hallgat, mert nem szeretné, ha a szülei korlátoznák a tevékenységét.

A családban a háttér-televíziózás állandó, így a kislány egész kicsi korától kezdve működő televízióképernyő előtt van. Édesanyja elmesélte, hogy kiskorában, amikor nem bírtak vele bekapcsolták a végtelenített babameséket. Önállóan akkor kezdte a tévét használni, amikor elkezdtek rászólni a szülei a sok telefonozás miatt. Ez óvodás, négy-öt éves korára tehető.

A családban nincs olyan közös tevékenység, ami alatt tilos a médiahasználat, talán ünnepekkor az asztalnál nem kerül elő olyan gyakran, vagy valamilyen közös tevékenység, színezés, társasjáték alatt. Azt azonban az anyuka kiemelte, hogy a *Gazdálkodj okosan* játék és tanulás közben ki kell kapcsolni a tévét, mert azonnal elvonja a kislány figyelmét, állandóan a képernyőt lesi. A zenehallgatás egyáltalán nem jellemző a gyermekre, semmilyen tevékenység közben. Káros tartalomnak anyuka, néhány vicces YouTube videót tart, amelyekben számára egyáltalán nem vicces tevékenységekről tesznek fel tartalmakat. Ilyenkor beszél a gyereknek arról, hogy szerinte mi a baj ezekkel a tevékenységekkel. Ezen kívül használnak különböző szűrőprogramokat a nem kívánt tartalmak kiküszöbölésére, valamint az édesanya telefonjára

azonnali értesítés érkezik arról, hogy éppen mit nyitott meg milyen alkalmazásokat telepített. Ezekbe azonban saját bevallása szerint nemigen néz bele, számára csak arra jó, hogy amikor nincs otthon lássa mennyit van gyermeke a gép előtt. Amikor arra kérdeztem rá, hogy mit szokott csinálni B. a számítógépen, anyukája azt válaszolta, hogy ő ehhez sajnos igen „analfabéta”, és a *Minecraft*ot valamint „valamilyen autóversenyzős játékot” említett. Kapott a kisfiú egy programozás könyvet annak segítségével „csinált” programokat, de azt nem tudja, hogy miket. Nekifogott magától nem kellett neki segítség, de az anyuka nem is nagyon tudna. Úgy érzi lemaradt „ezekről a dolgról”. A kisfiú az apukáját szoktak kérdezni, ha elakad valamiben, de nincs türelme kivárni a magyarázat végét. Jellemző rá a kapkodás, hogy gyorsan hirtelen mindent akar. Hihetetlen gyorsasággal klikkel mindenfelé, akkor is, ha pontosan nem tudja, hogy mit csinál. A szülők hagyják, hogy próbálkozzon, aztán vagy sikerül, vagy nem. Abban azonban kitartó, hogy ha a talált út nem vezet el a megoldáshoz, akkor újra próbálkozik, javítja magát addig csinálja, míg jó nem lesz

Az anyuka igényelne támpontot segítséget iránymutatást abban, hogyan irányítsa helyesen gyermeke médiahasználatát, hiszen ő nem ebben nőtt fel, nem igazán tudja, mit tartson problémának, és mi az, ami gyermeke generációjának és korosztályának elfogadható jellemzője, tulajdonsága. Csak ösztönösen hoz döntéseket. Úgy gondolja, az a jövőben, gyermeke felnőtt munkájában fog kiderülni, hogy milyen haszna lesz jelenlegi médiahasználati szokásainak, tevékenységeinek. Hátrányait azonban már most látja fia tanulási nehézségeiben, figyelem- és koncentrációzavarában, tanulási ritmusának nem megfelelő szintű kialakulásában, idegrendszerének nem megfelelő érzésében, az íráskészség nem megfelelő elsajátításában.

3.3.4. Hármas szintű médiakompetenciával rendelkező, figyelő, aktív, pozitív szülő

A következő családban rendszerezett és következetes szabályok vannak érvényben. A kisfiú hétköznapiakon átlagosan napi 15 percet, hétvégén átlagosan napi két órát tölt médiaeszközök előtt. A gyermek sportol, heti háromszor jár edzésre, a család elfoglalt, így hétköznapi csak negyedóra tévénézés fér az idejébe, fürdés után, lefekvés előtt. Ilyenkor kistestvérével mesét néznek. Hétvégén a reggeli ébredés után rögtön a telefonját nézi, YouTube videókra keres rá, vagy Viberen megpróbálja elérni valamelyik kis barátját. Az, hogy melyik digitális eszköz kerül elő, az attól függ, hogy melyik barátjával sikerül felvenni a kapcsolatot, Az egyikkel X-boxon, a másikkal laptopon, a harmadikkal tableten játszik. Tehát ezeket az eszközöket soha nem egyedül használja, hanem társat keres a Viberen. A játéktevékenység alatt aztán a Viber

kapcsolat megmarad, azon beszélgetnek a gyerekek, miközben az online felületen folyik a közös játék.

Háttér-televíziózás nem szokás a családban, az anyuka kiemeli, hogy reklámokkal is csak a mesék között találkozik a kisfiú. A gyerekszobában nincs tv, legózni, játszani, olvasni saját szobájában szokott, így ezen tevékenységek közben sincs módja párhuzamosan tévét nézni.

Zenehallgatás jellemző a családban, de az anyuka arra is odafigyel, hogy a tablet képernyőjét – amelyről a zene megy – elfordítsa a gyerekek tekintetétől, mert úgy vette észre, a mozgó képernyő azonnal megbabonázza mindkét gyermekét.

Telefonképernyővel körülbelül hároméves korában találkozott a kisfiú, az orvosi rendelő várótermében, ahol mesevideót nézhetett, vagy kicsiknek való fejlesztőjátékokkal játszhatott. A digitális világ veszélyeinek kivédésére az anyuka nem a szűrő és blokkoló programokat, valamint applikációkat tartja megoldásnak, hanem a beszélgetéseket. Volt már rá példa, hogy az online Xbox játéktérben a kisfiú „megismerkedett” valakivel, akinek megadta a telefonszámát. A gyereknek és az anyukának azonban közös Apple ID-je van, amelynek megfelelően a gyerek telefonja teljes mértékben függ az anyukájától, az üzenetei, e-mailjei is befutnak hozzá. Így feltűnt az édesanyának az ismeretlen számról történő telefonhívás. Szerinte, ha mindentől óvna gyermekét, nem állnának elő ilyen és hasonló helyzetek, és nem lenne apropójuk a konkrét problémákról való beszélgetéseknek, amelyekből a fia rengeteget tanulhat. Arra is volt már példa, hogy a fia olyan videót látott, amelytől aztán félt, de olyanra is, hogy olyan videót nézett a YouTube-on, akiről később megtudták, hogy fiatalokat abuzált. Az anyuka úgy gondolja, hogy szükség van ilyen konkrét példákra esetekre ahhoz, hogy a fia pontosan tudja, hogy miről beszél, és elhiggye azt. Így a digitális világ a gyermeke számára nem egy folyamatosan tiltott, és folyamatosan áhított ismeretlen világ, hanem az élet része, amelyet lehetőség szerint jól meg kell ismerni. A gyerek nem tartható sötétben, elszeparálva a külvilágtól meg kell azt ismernie, hogy tudjon válogatni, tudjon nemet mondani és el merje mondani, ha fél, vagy ha baj van. Ha sötétben tartja akkor az említett beszélgetésekre nem kerül sor, pedig ezek a beszélgetések az ő bizalmi kapcsolatuk alapja.

Ez a szülő is felismerte és megemlítette a *Minecraft* együttműködést fejlesztő hatását, de ebben a családban a szülők nem irányítják gyermekük megismerési folyamatait, nem ajánlanak irányokat, csak ellenőrzik a gyerek által választott játékokat, tartalmakat, és segítséget nyújtanak a feldolgozásban.

3.3.5. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező technikai korlátozó, aktív, negatív szülő

Az az anyuka, akiről most lesz szó, teljesen kívülállóként szemléli a digitális világot, szükséges rossznak tartja. Tudomásul veszi és elfogadja gyermeke tevékenységeit, de irányt mutatni nem tud neki. Sodródik. Amikor a fia azt mondta, hogy felnőtt korában robotokkal szeretne foglalkozni, a válasza az volt, hogy ahhoz nagyon jól kell tanulni az iskolában. Nem indította őt el ezen az úton, nem tudott neki ebbe az irányba mutató fejlesztő feladatokat adni, mert nem is tudja, hogy léteznek ilyenek. Közben úgy látja, gyermeke teljesen rabja a digitális eszközöknek, de ezt az érdeklődést nem tudja a gyermeke javára fordítani. Hétköznapi napi átlag 3-4, hétvégén akár 6-8 órát is tölt előttük. Véleménye szerint az lenne a megoldás, ha a fia osztályába járó minden gyerek szülei megegyeznének, hogy hogyan redukálják a minimumra a gyerekek által nézhető tartalmakat, használható alkalmazásokat. Így azonban, amíg ő tilt, gyermeke az osztálytársaktól, másodkézből informálódik, ezért ő is kénytelen engedni. Ő nem irányítja, nem tartja kézben gyermeke tevékenységét, tájékozódását a digitális térben.

A televízió a kisfiú mellett folyamatosan be van kapcsolva, de látszólag nem nézi. Amint az anyukája kikapcsolja, ő újra bekapcsolja. Mellette folyamatosan a kezében a tablet, otthon hurcolja mindenhova. Nagyon szeretne telefont is, de azt az édesanyja nem engedi, kommunikációra egy gyerek okosórája van. Így az otthonán kívül nem tud a világhálózathoz csatlakozni, és nem tud játszani. Az online oktatás miatt lett egy laptopja is de azt csak tanulásra használja. Mivel nehezen vehető rá a gyakorlása azon szokott feladatokat megoldani Wordwallos és Learning Appses tankockákon keresztül. Ezeket azóta alkalmazza az édesanya, amióta küldtem neki ilyen feladatokat.

Ez a kisfiú is nagyon kedveli a YouTube videókat, és anyuka szavaival élve az osztálytársak „meghülyítették” a TikTokkal. Így addig könyörgött, míg az édesanyja regisztrált a saját e-mail címével, mivel a gyerekeknek még nincsen. Az anyuka azt sem engedi, hogy a társaival Viberen, Messengeren vagy Skype-on kommunikáljon, helyesebben, inkább, ahogy ő mondta, nem világosította fel róla, hogy ilyet is lehet.

Az édesanya úgy gondolja, fia szétszórtsága, figyelemzavara visszavezethető arra, ahogy folyamatosan egyszerre több inger éri, de nem tudja megakadályozni. A gyerek kedvenc tévécsatornája Nickelodeon. Az anyuka nagyon nem szereti, de már nem tudja irányítani, mint pici korában, amikor természetfilmeket nézetett vele National Geographic-on valamint mesecsatornákat, ahol nem a káromkodást tanulta. Manapság hiába tölt le rengeteg mesefilmet,

amit ő is szívesen megnézne, a kisleány nem érdekli. Az osztálytársakkal is megbeszéljük, mit néznek, próbálna elvonni, de nem lehet.

A gyermek kicsi korában olvastak neki, de nem szereti a könyvet, Okos eszköze nem volt, amíg iskolába nem ment, de az apuka tévéfüggő és a nagytestvérnek is volt Xboxa, telefonja.

Szűrő és blokkoló programokat nem használnak, de felhívják a gyermek figyelmét az esetleges nem kívánatos látnivalókra. Az anyuka úgy gondolja, kisleány őszinte, mindenről beszámol, amit lát, illetve hall. Azonban amikor a gyerekekkel beszélgettem, ő volt a másik kisleány, aki elmondta, hogy találkozott már olyan tartalommal, amitől félt vagy megijedt, de nem szólt a szülőknek, mert tartott az esetleges korlátozásoktól. Fenyegetést a gyermek számára az ismerkedni próbáló idegenekben, a lövöldözős, agresszív tartalmakban, és a csúnya szavakban látják. A szülők nem irányítják gyermekük megismerési folyamatait, nem ajánlanak irányokat, változó következetességgel ellenőrzik a gyermek által választott játékokat, tartalmakat, nem igazán nyújtanak segítséget a feldolgozásban.

3.3.6. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező, interakció-korlátozó passzív szülő

A következő kisleány szokásairól megtudtam, hogy mesénézéssel kezdi a napot. Ahogy felébred bekapcsolja a Disney Chanelt, és a mese alatt mosdik, reggelizik, öltözik készülődik. A nap további részében a háttér-médiahasználat attól függ, hogy ki van otthon. Apukája tv-függő, így, ha ő otthon van, folyamatosan megy a televízió. Átlagosan hétköznap napi egy órát tölt digitális eszközökkel, a reggeli mesénézés mellett délután telefonon vagy számítógépen, illetve tableten játszik. Saját telefonján kívül nincs saját eszköze, de a szülőknek és a két nagytestvérnek mindene van, így mindent elér, ha akar. Az utóbbi egy évben azt tapasztalták a szülők, hogy ha nem figyelnek több órán át képes a gép előtt ülni, felszólításra nehezen hagyja abba, így szabályozták a digitális eszközök használatára fordítható időt. Legszívesebben TikTok-videókat néz és készít, de az anyuka szerint nem tölti fel őket, mivel nincs saját fiókja, mint ahogy Vibere, Messengere sincs, az édesanyját használja. Azon kommunikál a barátnőivel a közös online játékok alatt. A kisleány jelenlegi médiahasználatával a ráfordított idő mellett az anyukának az a problémája, hogy a barátnőikkel sokat vitáznak az online térben.

Szűrőprogram van a kisleány telefonján, de az anyuka igazából nem tudja egyáltalán ér-e valamit, inkább csak azért tette rá, hogy nyugodt legyen a lelkiismerete. Azt már megmutatta a lányának, hogy ha egy téma érdekli, hogyan kereshet rá az interneten. Abban csak reménykedni tud, hogy ha valami olyasmit lát, ami nem neki való, akkor szól. Mindenesetre ezt megígértette vele.

Az édesanya tudja, mindennapjaik elengedhetetlen részét képezik a digitális eszközök, gyermeke ebben nő fel. A munkájuk kapcsán ők is állandóan a telefonjukon vagy a számítógépükön böngészik e-mailjeiket és egyéb dokumentumokat. A kislány kedvenc játékaira, filmjeire rátekintenek, de nem merülnek el benne, és nem ajánlanak fel olyan alternatívákat, amelyek a szórakoztatás mellett kreatív, fejlesztő hatással is lennének.

A kislány által megtekintett filmekbe is belenéznek, néhányról – mint például a *Harry Potter* – beszélgetnek is.

Az anyuka szerint sokszor és sokféleképpen kell beszélni a gyerekekkel az digitális világ veszélyeiről otthon és az iskolában egyaránt, mert annál kevésbé érheti meglepetés a gyerekeket. Szerinte a gond csak az, hogy mi felnőttek már nem értünk ehhez a világhoz annyira, mint majd nemsokára a gyerekeink. A szülők ebben a családban sem irányítják gyermekük megismerési folyamatait, nem ajánlanak irányokat, részben ellenőrzik a gyerek által választott játékokat, tartalmakat, Segítséget esetleg abban az esetben nyújtanak a szerzett információk feldolgozásához, ha a gyermekük kifejezetten kéri.

3.3.7. Kettes szintű médiakompetenciával rendelkező technikai korlátozó aktív, pozitív szülő

A következő anyuka pontosan meg tudta mondani, hogy lánya hétköznapi napi három órát tölt médiaeszköz-használattal, ugyanis annak szabályozását teljes mértékben a Family Linkre bízta, amely a gyerek telefonján és az azzal összekötött televízióon üzemel. Ennek megfelelően a kislány ezt a két eszközt használhatja. A link napi két óra telefonozást, és egy óra tévézést „engedélyez”. A telefonon a gyerek kedvenc játéka a *Brawl Stars*, de a link fél óra után letiltja, ezt követően már csak más tevékenységeket folytathat. Ilyenkor a kislány YouTube-on állatos videókat vagy DIY ötleteket néz. Az állatvilág nagyon érdekli őt, így arról mindenféle információt összegyűjt az internetről. A Family Link minden olyan tartalmat letilt, amelyben bármilyen felnőtt téma, vagy arra való utalás megjelenik. Példaként az anyuka azt az esetet említette, amikor a kislány kedvenc zeneszáma videójában az énekes megiszik valami töménytet. A rendszer azonnal leállította, a lejátszást. Ilyen esetekben a szülői tévén engedélyezik, hogy a kislány megnézhesse azt, amit szeretne. Újdonsült szokása a gyerekeknek, hogy az osztályban néhány hónapja alakult Viber csoporton keresztül felhívja a társait, aztán online közösen játszanak.

A gyermek kicsi korában mesét csak tévén nézett, illetve meséltek neki. Ha időben sikerül a lefekvéshez elkészülnie, a mai napig mesélnek neki.

Az anyuka leginkább attól tart, hogy lánya a szexualitással kapcsolatos tartalmakat lát, mert érzékeli, hogy gyermekét elkezdte érdekelni a téma, de szerencsére a kislány inkább kérdez. A háttér-médiahasználat nem jellemző a családra, tévét alig néznek, csak alkalmanként egy-egy kiválasztott filmet családi filmezésként. Az anyuka a férje médiahasználatát is igyekszik korlátok között tartani, hogy inkább egymásra figyelve teljen otthon az idő.

Az édesanya a Pinterestet mutatta meg a kislánynak, onnan kézműveskednek együtt, az apukával szabadulószoa játékot játszanak, leginkább akkor, ha a kislány telefonja lezár, mert átlépte az engedélyezett időt.

A gyerek megismerési folyamatait ebben az esetben sem irányítják a szülők, nem ajánlanak irányokat, csupán a technika segítségével korlátoznak. Kérdés esetén segítséget nyújtanak a feldolgozásban

3.3.8. Hármas szintű médiakompetenciával rendelkező, figyelő, aktív, pozitív szülő

Végezetül egy roppant érdeklődő kisfiú anyukájával beszélgettem. Az ő fia hétköznap legalább 2 órát tölt médiaeszköz-használattal. Ez főleg telefonozás, tévéen ismeretterjesztő filmek nézése, vagy a számítógépen online játék a 3 évvel idősebb testvér barátaival. A hétvégék a családi programoktól függenek, amelyek igen gyakoriak náluk. Ha mégis otthon vannak akkor a hétköznapinál többet tölt médiaeszköz-használattal a kisfiú, de az anyuka nem tudja meghatározni, hogy mennyit.

Az interneten legtöbbször ismeretterjesztő tartalmakra keres a kisfiú. Nagyon érdeklik a túlélő túrák, és az azokhoz szükséges ismeretek, felszerelések. Céltudatosan tud információt gyűjteni, értelmezni, rendszerezni. A böngészései eredményeit meg szokta mutatni, illetve az új játékokat is, amelyekre rátalál. Megnézik a szülők, mielőtt letöltené, használni kezdené, de van az eszközökön szülői felügyelet, így a szülők mindig látják, mit néz, mit csinál a gyermekük.

Legutóbb fényképszerkesztő alkalmazást töltött le, annak használatával ismerkedett. Ilyenkor az apukája segít neki, ha kérdése van, vagy elakad.

A másik kedvenc tevékenysége olyan videók megtekintése a YouTube-on, ahol a videó készítője azt tölti fel, hogyan játszik bizonyos online játékokkal. Ezért az anyuka nagyon haragszik, a jelenlétében nem is nézheti a gyermek.

Rendszeres okoseszköz-használat pici kora óta jellemző a kisfiúra, meséket már tableten nézett. Sokáig minden képernyős eszközt tenyérrel próbált vezérelni, mintha érintőképernyős lenne

Háttérként a zene mindig szól a család otthonába YouTube-ról, Spotifyról. Televíziót csak célzottan kapcsolnak, evés közben nincs se tévénézés, se telefonozás. A gyerek szobájában van tévé internetre kötve. Online játék közben chatel, videót néz. Van olyan, hogy a saját telefonján online játszik mellette anyuka telefonján beszél a játszópartnerrel. A célzott tévénézés leginkább netflixes sorozatok közös nézéséből áll, amelyektől anyuka – állítása szerint – sokszor jobban fél, mint a gyerek.

Az anyuka szerint a veszélyekre nem lehet elégszer felhívni a figyelmet, a szülők nem osztanak meg semmilyen fotót a gyerekekről, és ezt nekik sem engedik meg. Ennek okait megbeszéljük. Bizalmi légkör uralkodik a családban, a gyerekek mindent meg mernek mutatni, kérdezni. Sokat beszélgetnek, a gyerek minden kérdésére türelemmel válaszolnak.

3.4. A vizsgálati eredmények összefoglalása

Amint az előzőkből látható, az „ahány ház, annyi szokás” szólás nagy igazsága a médiahasználati szokások alakítására is jellemző.

Az interjúk alapján jól körvonalazódott, hogy válogatási szempontjaim helytállóak voltak; hiszen azt tapasztaltam, hogy van összefüggés a gyerekek iskolai teljesítménye, és a között, hogy szüleik milyen kompetenciák, attitűdök, alapján irányítják őket a digitális térben.

Összevetve a gyermek és a szülői interjúkból kapott információkat, jól körvonalazódik, hogy ebben a korban a család médiafogyasztása, a szülői tudatosság és részvétel, a szülői médiakompetencia döntő tényező a gyerekek médiahasználatának alakulásában.

Az esetek többségében azt tapasztaltam, hogy a szülők szigorúbbnak és következetesebbnek érzékelik a médiahasználatban felállított otthoni szabályokat és korlátokat, mint a gyerekek. Az is szembeűnő volt, hogy a szülők hajlamosabbak úgy gondolni, hogy a médiaeszközök által közvetített információkat megbeszéljük gyermekeikkel, illetve segítenek azok feldolgozásában, mint a gyerekek.

A médiahasználattal kapcsolatos legerősebb szülői aggodalom, hogy bizonyos tartalmak negatív hatással lesznek a gyerekekre, olyasmit látnak, amittől megijednek vagy viselkedésük agresszívvá válik, illetve szexuális témákat tartalmaz

Amint a fejezet végén található összefoglaló táblázatban (2. táblázat) is látható, a megkérdezett nyolc szülből öt a korlátozást tartja a legmegfelelőbb startégiának gyermeke médiahasználati szokásainak alakítására.

A táblázatból az is kiolvashatjuk, hogy az említett öt szülő mindegyike kettes szintű médiakompetenciával; azaz a média eszköztárának az ismeretével és az akaratlagos és aktív médiaélmény befogadás képességével rendelkezik. Mindezek mellett négyüket az információfeldolgozást segítő passzív, vagy aktív és negatív stílus jellemzi; vagyis vagy ritkán beszélgetnek a különböző tartalmakról gyerekeikkel, vagy elsősorban a médiatartalmak ellenében emelnek szót. Ezen szülők gyermekei gyakorlott felhasználók, hiszen a technikai eszközök születésüktől jelen vannak az életükben. Azonban digitális környezetüket csupán használják, tevékenységük során nem tesznek szert azokra képességekre, amelyek a kompetens, célorientált médiahasználat alapját képezik. A korlátok kizárólagos alkalmazása megakadályozza a felkészítést, az ismeretek és készségek fejlesztését.

A két passzív attitűddel rendelkező szülő közös jellemzője a korlátozó viselkedésminta mellett – vagy inkább annak megfelelően – az volt, hogy az interjúk során mindketten annak a meggyőződésüknek adtak hangot, hogy gyermekük médiahasználatának megfelelő irányításában az jelentene számukra segítséget, ha a közösségbe járó többi gyereket ugyanúgy korlátoznák a szüleik. Jellemzően mindketten 2. szintű médiakompetenciával bírnak, azaz a médiatartalmakhoz való tudatos viszonyulás, és kritikus feldolgozás képességével nem, vagy alig rendelkeznek. Így gyermeküknek sem tudnak segítséget nyújtani annak kialakításában. Ez lehet az oka bizonytalanságuknak is, amellyel gyermekük médiahasználatát kísérik, és amely miatt más szülőket és gyerekeiket okolnak.

Az interjúk alapján megfigyelhető, hogy azt a három szülőt jellemzi figyelő attitűd, akik a hármas, illetve négyes médiakompetencia szinten állnak. Tehát ők azok, akik többnyire jelen vannak gyermekük médiahasználatában, osztoznak élményeikben, kommentálják az információkat. Evvel fejlesztik gyermekük kritikai gondolkodását, mintát adnak az értelmezésre, a szerzett ismeretek megfelelő feldolgozására, a reflektálásra.

Az önálló feladatmegoldásban, problémamegoldóképességben, összefüggések felismerésében, szövegértésben, gondolatai adekvát megfogalmazásában élen járó, és ezek alapján kiválasztott tanítványom szülei jellemző egyedül a négyes szintű médiakompetencia, és az információfeldolgozás konstruktív támogatása. A kislány médiahasználatának kereteit kiskorában megalkották, az azóta azokat folyamatosan a gyerek fejlettségéhez igazítják. Figyelnek érdeklődésére, médiaeszközökön végrehajtandó feladatok és kihívások elé állítják. A szülők által nem preferált tevékenységek ellenében alternatívákat kínálnak. Folyamatos párbeszéd zajlik a szülők és gyermekük közt médiaélményeikről, valamint kerítenek időt a

közös médiahasználatra. A passzív médiahasználat mellett kreatív alkotótevékenységre ösztönzik gyermeküket, megismertették a robotprogramozással, segítik médiatartalmak elkészítésében. Az előbbivel algoritmikus gondolkodásának fejlődését támogatták, utóbbi hozzásegíti a kislányt a média nyelvének, működésének megértéséhez. Így biztosítják a szülők gyermekük számára azt a tanulási folyamatot, amely során megfelelő tudásra és képességekre tesz szert a digitális tér kompetens használatához.

Ez a szülői stratégia azonban nem nélkülözheti a megfelelő mértékű informatikai tudást, digitális kompetenciát és médiaműveltséget

2. táblázat: Az interjúalanyok attitűdjei, kompetenciái és viselkedésmintái

	passzív	aktív, negatív	aktív, pozitív	aktív, konstruktív
nem korlátozó	1. szint	1. szint	1. szint	1. szint
	2. szint	2. szint	2. szint	2. szint
	3. szint	3. szint	3. szint	3. szint
	4. szint	4. szint	4. szint	4. szint
interakció korlátozó	1. szint	1. szint	1. szint	1. szint
	2. szint 6. szülő	2. szint 1. szülő	2. szint	2. szint
	3. szint	3. szint	3. szint	3. szint
	4. szint	4. szint	4. szint	4. szint
technikai korlátozó	1. szint	1. szint	1. szint	1. szint
	2. szint 3. szülő	2. szint 5. szülő	2. szint 7. szülő	2. szint
	3. szint	3. szint	3. szint	3. szint
	4. szint	4. szint	4. szint	4. szint
figyelő	1. szint	1. szint	1. szint	1. szint
	2. szint	2. szint	2. szint	2. szint
	3. szint	3. szint	3. szint 4. szülő	3. szint
	4. szint	4. szint	8. szülő	4. szint 2. szülő

4. Összegzés

A tanítványaim között töltött mindennapok, a szülői értekezletek, fogadóórák tapasztalatai világosan rámutatnak, hogy a digitális médiakörnyezet, annak megfelelő mértékű és minőségű használata folyamatos megoldandó problémaként van jelen a családok életében. A szülők nagy része bizonytalan, kérdésekkel és kétségekkel küzd, még akkor is, ha látszólag határozott korlátokat szab gyermeke médiahasználatára; hiszen a médiakörnyezet robbanásszerű változása miatt nincsenek nevelési mintái, saját tapasztalatai ezen a területen. Dolgozatomban azt térképeztem fel, hogy az osztályomba járó, 9-10 év közötti gyerekek szülei milyen

médiahasználati kompetenciákkal, milyen viselkedésmintákkal és milyen attitűdökkel kalauzolják gyermekeiket médiakörnyezetükben.

Vizsgálódásom tájékozódó jellegű, felderítő, kis elemszámú mikrokutatás volt, melyet az az egyszerűen elérhető alanyok módszerével végeztem. Iskolánk profilja alapján a vizsgálandó gyerekcsoport homogénnek mondható abból a szempontból, hogy egy jónevű nagyvárosi iskola tanulói; nagyrészt középosztálybeli, értelmiségi, gyermekük tanulmányait támogató szülőkkel. Így az interjúalanyok kiválasztásánál a tanulási eredmény, tanulási motiváció, önálló feladatértés, problémamegoldó képesség, magatartás, és az interperszonális kapcsolatok figyelembevételével differenciáltam.

Nyolc szülővel és gyermekeikkel beszélgettem egyénileg, külön-külön. Az interjúk során rákérdeztem a szülők és gyermekeik aktív- és háttér-médiahasználatára; a gyerekek médiahasználati szokásainak kialakulására, fejlődésére; a család aktuális médiahasználati szokásaira, szabályaira; valamint a szülők, digitális és médiakompetenciáira utaló tevékenységeire.

A vizsgált minta bár újszerű eredményekkel kecsegtet, predikciós erejét mind annak mérete, mind módszere korlátozza. Minthogy a vizsgálat elsősorban kísérleti jellemzőkkel bír, nem tette lehetővé a kvalitatív vizsgálatok kvantifikálásához szükséges egyértelmű értékelési szótár felállítását, a további következtetések megalapozásához szükséges módszertani keretek összeállítását. Más oldalról ugyanakkor a kutatás tapasztalatai elegendő inputot jelentenek további vizsgálatok folytatásához, egy részletesebb, kérdőíves, nagyobb elemszámú felmérés és elemzés megkezdéséhez. Az így folytatott kutatás eredményei már lehetőséget nyújtanak olyan következtetések megállapítására is, hogy milyen összefüggések fedezhetők fel a szülők médiakompetenciája, attitűdje és viselkedésmintái között; és hogy e három tényező alapján felállított mátrix minden mezője elképzelhető és reális szülői típust takar-e.

Az iskolai oktató-nevelő munkám hatékonyságának érdekében mindenképp kezdeményezni szeretném hasonló felmérés rendszeressé tételét, természetesen formalizált (pl. kérdőíves) formában. Mindezek mellett hasznosnak tartom olyan családi napok, és egyéb nonformális események megrendezését, ahol hozzáértők segítségével gyerekek, szülők – és akár pedagógusok – közösen ismerkedhetnek alkotást és kreativitást igénylő programokkal, alkalmazásokkal (pl. Kodu, Scratch, Make Code, Microbit, Flipgrid, Storyboardthat)

5. Irodalom

Berta J.& Csabai K. (2014). *Szocializáció gyermek és serdülőkorban. Elakadások, zavarok és kibontakozás*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar egyetemi jegyzet.

Jakab Gy. (2011). Szocializáció és média – a diákok és az internet. *Új Pedagógiai Szemle* 61(8-9) pp. 121–143.

Kósa É. (2006) A média szerepe a gyerekek fejlődésében In *Mindentudás Egyeteme*, 5. Kossuth Kiadó, Budapest, pp. 165-186. ISBN 963 09 4706 4

Nagy Á. & Kölcsey A. (2016) Az alfa-generáció margójára: marketing vagy tudomány? In *Korszerű szemlélet a tudományban és az oktatásban*. Nemzetközi Tudományos Konferencia – Tanulmánykötet. Selye János Egyetem, Komárno, pp. 1-11. ISBN 978 80 8122 187 3

Lannert J. & Hartai L. (2021) Médiaműveltség az iskolában. Médiaoktatás, digitális technika, pedagógusi módszertanikultúra egy hazai tanárkutatás eredményeinek tükrében *Iskolakultúra* 31(7-8) pp. 3–27. <https://doi.org/10.14232/ISKKULT.2021.07-08.3>

Nagy Á.& Trencsényi L. (2012). *Szocializációs közegek a változó társadalomban*. In *A nevelés esélyei: család, iskola, szabadidő, média*. ISZT Alapítvány, Budapest. pp. 161–160.

Nyíri K. (2009). Tanulás és tudás a mobil világban. In: Benedek András & Hunyadi Györgyné (szerk.). „Az oktatás közügy”. A VII. Nevelésügyi Kongresszus zárókötet. Magyar Pedagógiai Társaság, pp. 185–194.

Prensky, M.(2001). *Digital Natives, Digital Immigrants*.
<https://marcprensky.com/writing/Prensky%20%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf>. Utolsó letöltés: 2022. 02. 28.

Tari A. (2010). *Y generáció. Klinikai pszichológiai jelenségek és társadalomlélektani összefüggések az információs korban*. Jaffa Kiadó

Tőke, A. (2021). A szülők kultúraátadó szerepének változásai, és azok hatásai napjainkban. *Közösségi Kapcsolódások – tanulmányok kultúráról és oktatásról*, 1(1-2), 41–49. <https://doi.org/10.14232/kapocs.2021.1-2.41-49>

Ujhelyi Adrienn (2015). Az internet, mint szocializációs közeg. In Kósa Éva (szerk.) *Médiaszocializáció*. Wolters Kluwer Kiadó.